

УДК 342.9

В.М. Святченко,
здобувач ДНДІ МВС України

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ У РОБОТІ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Грунтуючись на практичному досвіді, розглянуто проблемні питання оперативно-службової діяльності підрозділів поліції України, зокрема використання спеціальних технічних засобів. Запропоновано шляхи вдосконалення цієї діяльності.

Здійснено аналіз нормативно-правової бази, яка стосується роботи оперативних підрозділів Національної поліції України.

Ключові слова: оперативні підрозділи поліції, спеціальні технічні засоби, оперативно-службова діяльність, оперативно-технічні заходи, негласні слідчі (розшукові) дії, матеріальні носії інформації, речові докази.

Основываясь на практическом опыте, рассмотрены проблемные вопросы оперативно-служебной деятельности подразделений полиции Украины, в частности использование специальных технических средств. Предложены пути совершенствования этой деятельности.

Осуществлен анализ нормативно-правовой базы, которая касается работы оперативных подразделений Национальной полиции Украины.

Ключевые слова: оперативные подразделения полиции, специальные технические средства, оперативно-служебная деятельность, оперативно-технические мероприятия, негласные следственные (розыскные) действия, материальные носители информации, вещественные доказательства.

Based on the practical experience several issues of operational activity of Ukrainian Police, including the use of special equipment, are considered. Ways of improving this activity are suggested.

The analysis of the legal support relating to operational units of the National Police of Ukraine is carried out.

Keywords: operational police units, special vehicles, operational activity, operational and technical measures, covert investigative (detective) actions, material objects, exhibits.

Статтею 6 Конституції України визначено, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову [1].

Статтями 1, 2, 13, 23 Закону України “Про Національну поліцію” передбачено, що Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Завдання поліції – надання поліцейських послуг у сфері протидії злочинності. Водночас одним із основних повноважень поліції є здійснення оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) та досудового розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності [2].

Підстави для здійснення ОРД оперативними підрозділами кримінальної поліції визначені в законах України “Про оперативно-розшукову діяльність”, “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”, Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК) та відомчих нормативно-правових актах [3; 4; 5].

Статтями 1, 2, 4, 5, 8 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” визначено основні завдання ОРД – це пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. Загалом ОРД – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Проведення ОРД покладається на оперативні підрозділи Національної поліції України. Основний обов’язок підрозділів, які здійснюють ОРД з використанням спеціальних технічних засобів (далі – СТЗ), – негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину [3].

Робота оперативних підрозділів поліції по документуванню фактів протиправної діяльності здійснюється відповідно до наявної достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) про: злочини, що готуються; осіб, які готують вчинення злочину; осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання; осіб безвісно відсутніх; документування та розкриття скоєних кримінальних правопорушень [3].

Організація оперативно-службової діяльності (далі – ОСД) відбувається за двома напрямками: ОРД в рамках заведених оперативно-розшукових справ та НСРД в рамках відкритого кримінального провадження.

Статтями 246, 252, 256, 265, 266 КПК визначено, що НСРД проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб та виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [5]. Основними видами НСРД при застосуванні СТЗ є: аудіо-, відеоконтроль особи; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою в публічно доступних місцях; аудіо-, відеоконтроль місця; контроль за вчиненням злочину (статті 260, 267, 269, 270, 271 КПК). Фіксація ходу і результатів НСРД повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим цим Кодексом, у тому числі може проводитися за допомогою технічних та інших засобів. Протоколи щодо проведення НСРД, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою СТЗ, вилучені під час їх проведення речі і документи або їх копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що й результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування. Зміст інформації, одержаної внаслідок здійснення зняття відомостей з електронних інформаційних систем або їх частин, фіксується на відповідному носіїві особою, яка здійснювала зняття та зобов’язана забезпечити обробку, збереження або передання інформації. Дослідження інформації, отриманої при застосуванні СТЗ, у разі необхідності

проводиться за участю спеціаліста. Технічні засоби, що застосовувалися під час проведення зазначених НСРД, а також первинні носії отриманої інформації повинні зберігатися до набрання законної сили вироком суду [5].

Отже, як трактує законодавець, результатом проведення оперативно-технічного заходу (далі – ОТЗ) чи НСРД з використанням СТЗ є здобуття матеріального носія інформації, який згодом буде визнано процесуальною особою як речовий доказ [5].

Переходячи до розгляду поняття доказу, речового доказу, звернемо увагу на статті 84, 85, 86, 93, 94, 98, 99 КПК, у змісті яких наведено, що доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані в передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [5]. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів. Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом. Збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому цим Кодексом. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально-протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. До документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою статті 99 КПК, можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (в тому числі електронні) [5].

Законодавець також зазначив, що матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази [5].

Слід зауважити, що реалізація описаних вище правових основ ОСД оперативних підрозділів поліції була закріплена у 2012 році спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби

безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України, яким було затверджено Інструкцію “Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні” [6].

Метою Інструкції є врегулювання загальних процедур організації проведення НСРД та використання їх результатів у кримінальному провадженні, що забезпечують додержання конституційних прав та законних інтересів учасників досудового розслідування, інших осіб, швидке, повне та неупереджене розслідування злочинів, захисту особи, суспільства і держави [6].

Для досягнення результативності роботи в оперативно-розшуковій справі чи кримінальному провадженні використання СТЗ при проведенні ОТЗ, НСРД оперативними підрозділами Національної поліції України повинно здійснюватися відповідно до законодавства.

Розглянемо зміст терміну СТЗ. СТЗ – це устаткування, апаратура, прилади, пристрої, препарати та інші вироби, спеціально створені, розроблені, запрограмовані або модернізовані для виконання завдань із негласного отримання інформації під час здійснення ОРД. Їх багатофункціональність, мініатюрність, можливість використання для негласного отримання інформації з виробами міжгалузевого та побутового призначення дає змогу оперативним працівникам поліції здобувати повні, всебічні та об’єктивні дані щодо оперативної розробки. Відомо, що СТЗ вилучені з цивільного обігу. Замовляти, використовувати їх у випадках, визначених законом, можуть виключно правоохоронні, інші державні органи – суб’єкти ОРД.

Продовжуючи наше дослідження, звернемо увагу на деякі проблемні аспекти в роботі оперативних підрозділів Національної поліції України під час здійснення ОТЗ та НСРД з використанням СТЗ, отримання даних і шляхи їх удосконалення.

Хотілося б зазначити, що ефективність роботи оперативних підрозділів поліції значною мірою залежить від можливостей СТЗ. Проте нинішні фінансово-економічні чинники не завжди сприяють забезпеченню оперативних підрозділів поліції України новітніми зразками сучасних СТЗ. Для досягнення бажаних результатів розробки необхідно впроваджувати в ОСД такі сучасні СТЗ з передавання аудіо-, відеосигналу рухів, розмов, жестів через дротові чи бездротові джерела Інтернет-мереж і Wi-Fi-з’єднань. Так, уже впродовж останніх п’яти років оперативно-технічні підрозділи (далі – ОТП) міліції/ поліції, з метою виконання завдань кримінально-процесуального законодавства, використовують СТЗ фіксації аудіо-, відеосигналу через звичайний “закритий” радіоканал. Однак практика застосування СТЗ продемонструвала, що важливу роль під час проведення ОТЗ чи НСРД відіграє якість запису, стійкість аудіо-, відеосигналу передавання даних, об’єктивність. Враховуючи це, доцільно розглянути та порівняти два види “закритого” передавання оперативних даних СТЗ: а) за допомогою радіосигналу; б) через Інтернет-мережі.

ОТП поліції, отримавши завдання від ініціатора оперативної розробки, налаштовують СТЗ для того завдання, яке перед ними поставлено. Розглянемо основні ОТЗ, НСРД, під час яких застосовуються СТЗ, зокрема для проведення такого заходу, як аудіо-, відеоконтроль особи.

Фіксація аудіо-, відеоінформації ОТП Національної поліції України за допомогою СТЗ здійснюється двома способами: перший – через кабельні проводи,

другий – через бездротові канали, за допомогою радіозв'язку. Перший – організовується, коли є така можливість. У більшості випадків цей шлях реалізується тільки на стаціонарних об'єктах фіксації. Результат найкращий, але недоліком є те, що можлива розшифровка працівників ОТП у розміщенні стаціонарного, контрольного пункту фіксації оперативної інформації при виявленні фігурантом “замаскованих” кабельних проводів. Другий шлях – організовується через бездротові канали, коли сигнал передається через закодований радіоканал. Але і в цьому випадку можливе виникнення низки проблем, зокрема зі зв'язком – слабка потужність сигналу, його низька якість, що залежить від конструкції будівлі, приміщень, відстані проведення заходу тощо, і не дає змоги отримати необхідну інформацію з якістю, яка достатня для подальшого використання у кримінальному провадженні.

Так, наприклад, оперативний підрозділ поліції отримав заяву від громадянина “К” про вимагання від нього неправомірної вигоди державним службовцем органу виконавчої влади за сприяння в позитивному прийнятті рішення на користь заявника. Заяву зареєстрували та направили до слідчого підрозділу для розгляду та прийняття рішення відповідно до порядку КПК. Слідчий вніс цей факт до ЄРДР. Допитав свідка заявника, здійснив інші слідчі дії. Підготував до суду клопотання на проведення НСРД і отримав ухвалу на проведення НСРД: аудіо-, відеоконтроль особи. Її виконання доручив оперативному підрозділу. ОТП спільно з ініціатором заходу відповідно до перерахованих підстав спланували проведення НСРД з використанням СТЗ. Згодом проведення заходу було неможливе, через відсутність зв'язку на тій відстані, яка б дала позитивний результат без розшифровки позицій. У ході аналізу причин відсутності зв'язку встановили, що стіни приміщення, де перебував фігурант, виготовлені з бетонних армованих плит. Можливостей для проведення інших оперативних заходів на той час не було. Саме тому робота була відтермінована. Аналогічні проблеми в роботі оперативних підрозділів виникають при зникненні радіосигналу (аудіо-, відеоінформації) під час руху, при роботі сторонніх приладів тощо. За таких обставин спланований захід не реалізовується вчасно, що може дозволити фігуранту здійснення дій, які перешкоджають виконанню завдання, а в найгіршому випадку – розшифровці, розголошенню факту спланованої роботи правоохоронних органів.

Отже, наявні шляхи передавання даних, на нашу думку, є недостатньо ефективними для виконання службових завдань на якісному рівні. Для вирішення цієї проблеми в інших країнах оперативні підрозділи правоохоронних органів трансляцію закритої аудіо-, відеоінформації проводять за допомогою Інтернет-мережі та Wi-Fi-з'єднань.

Таким же шляхом доцільно покращити можливості ОТП Національної поліції України.

Розглянемо шлях передавання закодованих оперативних даних СТЗ за допомогою Інтернет-мережі та Wi-Fi-з'єднань. В Україні сьогодні ІТ-сфера є найрозвинутішим та найбільшим за обсягом сегментом інноваційної економіки країни, яка стабільно демонструє позитивну динаміку та перспективи зростання. Впровадження сучасних видів СТЗ в повсякденну практику ОСД працівників оперативних підрозділів поліції є одним із найбільш важливих та актуальних напрямів інформатизації правоохоронної сфери. Широке використання новітніх стандартів інформатизації в діяльності поліції буде сприяти вдосконаленню методів

і засобів ОРД та розширенню нормативно-правового забезпечення в цілому. Сучасні розробки та технології вимагають від працівників поліції високого ступеня володіння знаннями у сфері комп'ютерних технологій. На сьогодні в рамках реформування правоохоронних органів України відбувається формування нових та вдосконалення наявних оперативних підрозділів у структурі поліції та впроваджуються сучасні стандарти їхньої діяльності. Забезпечення ефективної діяльності цих підрозділів потребує їх оснащення відповідними сучасними СТЗ, зокрема з можливістю передавання даних за допомогою Інтернет-мережі та Wi-Fi-з'єднань.

Які ж можливості мають новітні технічні засоби та технології, що використовуються в роботі ОТП? Новітні СТЗ, телекомунікаційне обладнання використовується для передачі аудіо-, відеосигналу або іншої інформації, а також для встановлення зв'язку між різними типами пристроїв. Вони дають змогу з'єднувати між собою будь-які типи АТС, створювати цифрові системи передачі даних. Крім цього, за допомогою телекомунікаційного обладнання можна організувати оптоволоконні канали місцевих та магістральних мереж, а також канали передачі даних за допомогою кабельних і радіорелейних ліній [7].

До основних видів телекомунікаційного обладнання належать: системи супутникового зв'язку; телекомунікаційне обладнання для передачі даних; системи комунікації; абонентське телекомунікаційне обладнання. Найактивніше телекомунікаційне обладнання використовують оператори міжміського та міжнародного зв'язку, мобільного зв'язку та Інтернет-провайтери. Сучасні мережі передачі даних дають змогу операторам, постачальникам послуги та іншим користувачам телекомунікаційного обладнання одержувати і передавати будь-яку інформацію, в тому числі голосову й закодовану від стороннього втручання. Найчастіше телекомунікаційне обладнання використовує мережі передачі даних таких типів:

1) структурована кабельна система – система кабелів, що об'єднує телефонні мережі, системи відеоспостереження, сигналізації та локальні мережі однієї будівлі або групи будівель, (включає в себе оптичні та коаксіальні кабелі, оптоволоконне обладнання, патчкорди, кручені пари, розподільні панелі, кабельні роз'єми та інше пасивне мережеве обладнання);

2) волоконнооптичні лінії зв'язку – це системи передачі даних, що використовують оптоволоконне обладнання, тобто інформація передається за допомогою діелектричних світлових волокон (оптоволокна), (включає в себе активне і пасивне мережеве обладнання, яке необхідне для забезпечення роботи комп'ютерної мережі) [7].

До активного мережевого обладнання належать концентратори, комутатори, маршрутизатори, мережеві адаптери і принтсервери, які можна назвати "інтелектуальними", тоді як функцією пасивного мережевого обладнання є тільки забезпечення передачі аудіо-, відеосигналу. Пасивне мережеве обладнання – це кабелі, патчкорди, розетки, конектори, кабель-канали та інше [7].

Сучасні СТЗ за допомогою телекомунікаційного обладнання можуть застосовуватися для організації дротового і бездротового зв'язку. Бездротовий зв'язок (Wi-Fi) – це зв'язок шляхом передачі в просторі радіохвиль. Дротовий зв'язок – це передача сигналу за допомогою електричного або оптоволоконного кабелю. Використання мережевого обладнання з оптоволокна для створення каналів зв'язку останнім часом стає особливо популярним. Це пояснюється унікальними властивостями оптоволокна [7].

Розглянемо докладніше переваги мережевого обладнання з оптоволокна: по-перше, воно здатне передавати сигнал зі значною швидкістю (до 10 000 Мбіт/сек.). Швидкість передачі сигналу обмежується тільки пропускну здатністю передавальної і приймачої системи; по-друге, для передачі сигналу через оптоволокно не потрібно додаткового обладнання для посилення сигналу. Завдяки високій чистоті коливання світлових хвиль усередині оптоволокна мережеве обладнання може передавати сигнал на значні відстані без електричних або перехресних перешкод, які, зазвичай, пов'язані з утратою сигналу; по-третє, мережеве обладнання з оптоволокна досить міцне, здатне витримувати значні механічні навантаження, вплив вологи та агресивних речовин. Окремі типи оптоволокна можуть монтуватися прямо в землю, що значно здешевлює і прискорює монтаж телекомунікаційного обладнання; і останнє – оптоволокно забезпечує високий рівень безпеки системи та захисту інформації. Рухаючись у мережах з оптоволокна, сигнал не транслюється за межами мережі, тому його неможливо непомітно “перехопити” без підключення до мережі додаткового обладнання [7].

Враховуючи процеси реформування, які відбуваються в системі МВС України та Національній поліції України, вважаємо за доцільне забезпечити ОТП поліції новітньою технікою трансляції закритої аудіо-, відеоінформації за допомогою Інтернет-мережі, Wi-Fi-з'єднань та сучасного телекомунікаційного обладнання на основі оптоволоконних ліній, що забезпечить дальність, якість зв'язку, оперативність, точність, об'єктивність у прийнятті рішень та, як результат, отримання високоякісних матеріальних носіїв аудіо-, відеоінформації для доказування в кримінальних провадженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 22. – Ст. 303.
4. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1993. – № 35. – Ст. 358.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.
6. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : Спільний наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5.
7. Інформаційні системи і технології в статистиці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http // www.librari.if.ua/book/80/5663.html](http://www.librari.if.ua/book/80/5663.html).

Отримано 12.09.2016

Рецензент Марченко О.С., к.т.н.